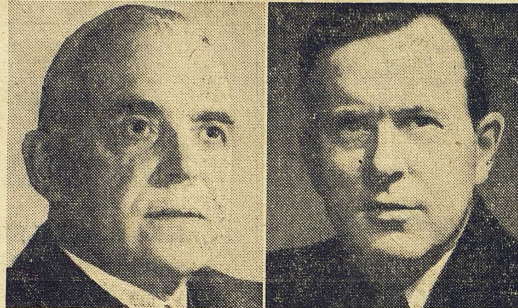

Kanada till Atlantpakten

I DET FÖRSTA världskriget inträdde Kanada automatiskt vid Englands krigsförklaring; i det andra världskriget följde det självständiga Kanada omedelbart Englands exempel, efter ett så gott som enhälligt parlamentsbeslut. I båda världskrigarna var de kanadensiska insatserna högst betydande då det gällde såväl krigsproduktion som att översända trupper till Europa. Men detta innebär inte att Kanada stod enigt under världskrigen; tvärtom var slitningarna inom landet exceptionellt svåra under dessa skeden, och krigens resultat var inte ökad sammanhållning, utan en skärpning av motsättningarna mellan skilda folkgrupper.

Då kriget utbröt 1914 utgick man liksom i England från att de militära behoven skulle kunna fyllas utan allmän värnplikt. Men trots det stora antalet frivilliga fann den sittande konservativa regeringen det nödvändigt att på sommaren 1917 genomföra värnplikten. Beslutet fattades under samverkan med en del av det liberala partiet, och det följdes av en regeringsombildning som bekräftade denna allians. Den liberala ledaren Wilfrid Laurier och partiets majoritet vägrade emellertid denna politik sitt stöd. Orsaken var uppenbar: det franska Quebec, av äldre liberalismens fäste, var nära nog kompakt mot värnplikt, och antalet frivilliga från Quebec var avsevärt mindre än från övriga områden. Vid de därefter hållna nyvalen segrade regeringskoalitionen med knapp majoritet bland väljarna. Röstsiffrorna visar en klyvning mellan Quebec och Kanada i övrigt; Laurierliberalerna vann 62 av 65 platser i Quebec, men endast 20 mandat i det övriga Kanada (parlamentets medlemsantal 235). För det liberala partiet, som övertog regeringsmakten 1921 — och sedan innehaft den i 24 av 30 år —, blev det en huvudlinje att hålla Kanada utanför Europas affärer och att undvika engagemang som kunde leda till deltagande i ett nytt krig.

Mellankrigsperioden kännetecknades alltså av en isolationistisk politik starkt erinrande om USA:s, låt vara att Kanada i motsats till USA inträdde i Nationernas förbund. Strävan det att nå full självständighet gentemot England kan betraktas som ett led i denna isolationism; självständigheten var visserligen ett mål i och för sig, men också en möjlighet att förbli neutral. Kanada var bestämt mot de förslag till traktater om ömsesidig hjälp som framfördes i FN i början av 20-talet; det förklarade sig obundet av paktens sanktionsbe-

Premiärminister Louis St. Laurent (till vänster) och utrikesminister Lester B. Pearson.

stämmelser; då en kanadensisk delegat, Riddell, på hösten 1935 uttalade sig för skärpta sanktioner mot Italien (efter angreppet på Abessinien) desavuerades han av sin regering. Att än en gång sända trupper till Europa — det var en ond dröm för kanadensiska politiker.

Under åren före det andra världskriget uppmjukades denna isolationistiska linje i den offentliga debatten. Tanken på kollektivt motstånd mot nazismen vann terräng, även om den under fredsåren aldrig blev den officiella linjen. Att Kanada vid krigsutbrottet följde England och Frankrike förklaras delvis av denna nya inriktning, delvis av lojalitet mot de båda moderländerna — men man måste också komma ihåg att ett mera omfattande aktivt krigsdeltagande inte förutsågs och att till en början ytterst litet gjordes för att förbereda en sådan insats.

Med Frankrikes nederlag blev läget ett annat: krigsproduktionen och utbildningen av trupper började i stor stil. Därmed började också de inre motsättningarna att framträda. Quebec presterade relativt få frivilliga och reagerade mot de ökade militärbördorna — i någon mån beroende på sympatier för Vichylinjen, men framför allt på den isolering, den självfallna avskildhet som präglar det franska Kanada. Den liberala regeringen hade lovat att inte införa allmän värnplikt med skyldighet för de värnpliktiga att tjänstgöra utom hemlandet; i april 1942 anordnades en folkomröstning för att frikalla från detta löfte. Nu blev klyvningen mera tydligt markerad än någonsin förr: i landet i dess helhet fick regeringen den begärda absolutionen med 64 procents majoritet, men medan i det engelska Ontario 84 procent av rösterna gick på denna linje, var motsvarande siffra i Quebec 28 procent. Debatten om översändande av värnpliktiga till Europa (och Fjärran Östern) fördes med yt-

terlig hetsighet, demonstrationer ägde rum i de franska städerna, och åtskilliga framstående franskkanadensare internerades som sabotörer av krigspolitiken. Enligt många uppfattning hade krisen blivit än svårare om inte segern vunnits snabbt och utan alltför stora offer.

Förenade nationerna blev till en tid för Kanada, liksom för många andra stater, ett luftslott, där ovilja mot åtgärder för kollektiv säkerhet kunde bosamman med förhoppningar om en fast fredsordning. Stormakterna skulle hålla ihop, och allt skulle bli bra; man kunde förklara att världen var organiserad till fredens värn, att samverkan i andra former var obehövlig, att aktionerna från 1914 och 1939 aldrig skulle upprepas. På några år krossade Ryssland denna illusion. Kanada hörde till de stater som drog konsekvenserna av vad som skett. Men dess politik bär spår av den spänning som de båda krigsperioderna belyst.

*

De motiv som fört Kanada till Atlantpakten är i huvudsak desamma som för andra till paktens anslutna stater, främst insikten att endast sammanhållning demokratierna emellan kan hejda den ryska aggressionen. Enigheten om denna politik har varit nära nog fullständig; liksom i USA är kommunismen ytterligt svag, ingen folkgrupp står av nationella eller ideologiska skäl solidarisk med Ryssland, det katolska och franska Kanada är lika bestämt i sitt ställningstagande som protestanterna av engelsk, skandinavisk och tysk härkomst. Röstsiffrorna i parlamentet likaväl som opinionsundersökningarna visar att någon opposition mot paktpolitiken knappast föreligger. Att Kanada spelat en relativt aktiv roll inom den nya organisationen är däremot sannolikt främst beroende på att dess utrikesminister under de senaste åren, Lester Pearson, är ovanligt duglig och energisk. Inte minst under den senaste tiden har det blivit klart att Kanada under hans ledning är berett att utvidga och stärka förbundet; tanken på ett samarbete på andra områden än det militära, kulminerande i planer på en Atlantfederation, har här framförts med speciellt eftertryck.

Dessa förhållanden är de väsentliga och grundläggande. Kanadas engagemang i samarbetet har snabbt ökat. På våren 1950 betonade premiärminister St. Laurent att det inte var tal om att sända kanadensiska trupper till andra länder; nu har 11.000 kanadensare avdelats för Korea, och en brigad skall inom kort till Tyskland. År 1947 var utgifterna för försvaret 194 miljoner dollar, 1951 uppgår de till minst 700 miljoner. För tre år framåt beräknas försvaret — inklusive vapensändningar till andra stater och förberedelser till omläggning av produktionen vid krig — kosta fem miljarder. Utnyttjandet av de till stor del under senaste tid upptäckta naturtillgångarna — olja, järn, råmaterial för produktion av

atomenergi — ger snart sagt obegränsade möjligheter till insatser för militära ändamål.

Kanadas ledande politiker, premiärministern, utrikesministern, försvarsministern Brooke Claxton, har gång efter annan framhållit betydelsen av denna väldiga upprustning och de offer den medför. Kanada sluter upp vid sidan av de stater som det politiskt och historiskt står närmast — England, USA och Frankrike — skriver Pearson i oktoberhäftet av Foreign Affairs; omvandlingen är nära nog lika märklig som USA:s övergång till samverkan i fredstid för gemensamt försvar. En fråga förbigås emellertid i uttalanden av denna art: frågan om allmän värnplikt. Kanada är den enda av Atlantpaktens stater utan värnplikt (Island kan i detta sammanhang lämnas åsido). Enligt deklARATIONER av regeringen skall värnplikt inte införas i fredstid. Kanada skall i första rummet vara demokratiernas vapensmedja, det skall, enligt ett ord av St. Laurent, tillverka vapen för att "ge de unga männen i Västeuropa medel att trygga sina egna hemländer". En utökning av försvarskrafterna förutses visserligen i årets plan — till 115.000 man inom tre år — men denna skall äga rum genom rekrytering av frivilliga.

Några få militärer har offentligt kritiserat detta system. Sälunda skriver general Crerar, chef för första kanadensiska armén under invasionen i Europa, att Kanada har samma behov som England och USA av militär utbildning i fredstid; man kan inte beräkna att få lika lång tid att förbereda sig — efter krigets början — som 1914 eller 1939. En värnplikts-tid av sex månader, med repetitionsövningar de följande åren, förklaras vara ett minimum.

Förklaringen till att frågan om värnplikt inte tas upp av regeringen och över huvud inte diskuteras öppet och allvarligt ligger naturligtvis i det franska Kanadas hållning och erfarenheterna från de båda världskrigen av de kriser som följde med värnpliktens införande. En opinionsundersökning av i maj detta år klarlägger viktiga moment i läget. I det hela uttalade sig 31 procent för omedelbart införande av allmän värnplikt, medan 58 procent ansåg det bestående systemet tillfredsställande. Motståndet mot värnplikt var koncentrerat inom två grupper, kvinnorna och franskanadensarna. Av kvinnorna var två tredjedelar mot värnplikt; i det franska Kanada uttalade sig 10 procent för, 83 procent mot värnplikt. Bland männen utanför det franska Kanada fanns däremot majoritet för värnplikt. Den franska minoritetens attityd blir avgörande; de politiska konsekvenserna av en lagstiftning mot denna minoritets vilja är oöverskådliga.

Den kanadensiska politiken inom Förenta nationerna har utan tvivel stått närmare den engelska än den amerikanska linjen, i den mån en åtskillnad här kan göras. Med sin ställning har emellertid Kanada särskilda möjligheter och särskild anledning att förmedla mellan de starkaste staterna i det demokratiska blocket, och denna sammanknytande och överbryggande roll betonas starkt i debatten. I den nyss nämnda uppsatsen i Foreign Affairs framhåller Pearson att Kanada "frivilligt och helhjärtat godtagit Förenta staternas ledning" inom Atlantpakten. Men han understryker tillika att Kanada måste ha reellt inflytande på den gemensamma politiken och att det gäller att öppet och klart uttala sin mening "framför allt i Washington, där maktens centrum ligger". Faran är, skriver han, å ena sidan att USA "för en politik som de andra medlemmarna av förbundet (Atlantpakten) inte helt kan ansluta sig till", å andra sidan att "bristande samarbete från de andra medlemmarnas sida leder till sådan besvikelse i USA att Washington beslutar att gå

sin egen väg". Alldeles särskilt är det Kanadas sak att besvärja dessa faror.

*

Den nu förda politiken kan ses som en syntes av de stridiga krafter som präglat Kanadas historia: Kanada är självständigt, men intimt förbundet med både England och USA, isolationismen är övervunnen under anslutning av alla folkgrupper och regioner, avskyn och fruktan för kommunismen är ett förenande band och en eggelse till gemensamma ansträngningar. Den balans som vunnits är emellertid icke utan problem och svårigheter — läget i värnpliktsfrågan är det bästa beviset härför.

HERBERT TINGSTEN

(Föregående artiklar i serien om Kanada var införda den 7/11 och 11/11.)